

Політична участь як феномен політичного життя

Володимир Цвях,

доктор політичних наук,
завідуючий кафедрою політології
Київського національного університету
ім. Т. Шевченка

***Бортніков В. І.** Політична участь і демократія: українські реалії: Моногр. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.*

Нові ґрунтовні дослідження з проблем демократизації (звичайно, при органічному їх поєднанні з практикою реформування) мають бути покладені в основу стратегії цього процесу, яка б відповідала соціокультурним особливостям української нації і дозволяла якнайповніше реалізовувати її творчий потенціал. Не є винятком і рецензована монографія, яку автор присвятив комплексному вивченню політичної участі як феномена політичного життя, визначального чинника демократичної трансформації українського суспільства. Важливо, що увага в книзі акцентується на малодосліджених аспектах політичної участі як в теоретико-методологічному, так і прикладному аспекті.

У першому розділі книги розглядаються теоретико-методологічні аспекти політичної участі, що дозволило автору науково обґрунтовано підійти до вивчення поведінки українських громадян на різних етапах демократичної трансформації. Вивчення базових характеристик політичної участі як об'єкта політико-соціологічного аналізу дозволило з'ясувати структурно-функціональні та соціокультурні чинники, які детермінують демократичну участь громадян України.

Одним з визначальних факторів демократизації політичної участі є вдосконалення нормативної бази електорального процесу. Саме тому один з підрозділів праці присвячений проблемі вдосконалення виборчого законодавства.

На думку автора, аналіз концептуальних моделей і теорій демократії показує їх історичну обумовленість і залежність від сукупності чинників, які в цілому визначають культуру нації. В книзі стверджується, що в

Україні на різних рівнях і в різний спосіб задіяні елементи колективістського, елітарного, мажоритарного, партиципаторного та поліархичного різновидів демократії. Серед моделей демократії найбільш придатною для України (на найближчу перспективу), переконує автор, є консенсусна демократія, згідно з якою жоден суб'єкт політичних відносин, за яким стоять потужні соціальні сили, не повинен бути повністю виключеним з політичного процесу. В іншому випадку, за браком в українському соціумі високої демократичної політичної культури, суспільству загрожує політична нестабільність.

Окремий розділ книги присвячений аналізу сутності політичної участі в контексті категорій політичної активності, соціологічних понять і термінів. Здійснено її типологію і розкрито чинники, які зумовлюють форми і специфіку політичної поведінки громадян.

Аналіз широкого спектра думок щодо природи політичної участі дозволяє авторові констатувати, що розуміння поняття „політична участь” в умовах демократичної трансформації лише крізь призму публічно-владних відносин є надто вузьким. Правомірною видається точка зору, згідно з якою політична участь – це діяльність, спрямована на задоволення життєвих потреб і розподіл ресурсів у їх широкому розумінні, оскільки демократія як політична категорія має не лише політичну, а й соціальну складову.

В. Бортніков доходить висновку, що політична участь, професійна політична діяльність, політична поведінка – це різні прояви політичної активності, які не слід змішувати, оскільки вони характеризують як її якісні характеристики, форми здійснення, так і ступінь залучення індивіда до політики. Автор пропонує розглядати ці прояви активності крізь призму таких філософських категорій, як „стихийність” і „свідомість”, „якість”, „кількість” та „міра”, що дозволяє на більш високому рівні узагальнення з'ясувати їх природу.

Значну увагу автор приділяє аналізу чинників та умов демократизації політичної участі громадян. Зокрема, характерною рисою політичного режиму в Україні він вважає переважання відносин неопатримоніального типу. Сутність процесу політичного реформування в нашій країні автор характеризує як еволюційну – від „режиму домінуючої влади” (dominant-power politics) до режиму „безплідного плюралізму” (feckless pluralism) (Т. Карозерс). Вихід з цієї неефективної практики автор вбачає у реформуванні політичної системи, сенс якої має зводитися до гармонійного поєднання системи призначень з центру (професіоналів високого класу) і формування громадськістю місцевих органів влади та управління (з відповідним механізмом контролю). Інститут державних адміністрацій, що виник внаслідок боротьби за владні повноваження у трикутнику „Президент – Верховна Рада – Кабінет Міністрів”, гальмує демократичні перетворення і має бути скасований.

Автор, зокрема, акцентує увагу на специфічних умовах формування владної еліти в Україні, її характерних рисах та особливостях. На його переконання, нова політична еліта, яка була б загартована тривалою політичною боротьбою, мала досвід державного управління в умовах політичної свободи і була би здатна мислити категоріями державного, а не егоїстичного вузькопартійного, групового чи приватного інтересу, в країні ще не сформувалася. Ця обставина суттєво гальмує поступ країни до народовладдя.

У спеціальному підрозділі книги здійснюється структурно-функціональний аналіз партійної системи України. Розглядаються типи політичних партій, зокрема, такі, як „народна” і „картельна”. Висвітлюється специфіка утворення партійних систем у посткомуністичних країнах. Автор наголошує на важливості підвищення соціальної ролі українських партій через вдосконалення нормативної бази їх діяльності, забезпечення гендерної рівності тощо.

Предметом особливої уваги автора став аналіз участі українських громадян у парламентських і президентських електоральних циклах 1990-х – 2000-х років. В. Бортніков аргументовано спростовує тезу щодо існування „розколу” в українському суспільстві. Аналіз ідентифікаційних відмінностей громадян України дозволяє констатувати, що факти різного ставлення жителів окремих регіонів до певних цінностей ще не свідчать про розкол між ними, оскільки суттєві відмінності у поглядах на одну проблему (наприклад, мову чи вектор зовнішньоекономічних зв'язків) „перекриваються” паритетністю (тотожністю) поглядів на іншу проблему (економічні питання, прихильність до певної ідеології чи партії, українська культурна традиція тощо).

Книга В. Бортнікова „Політична участь і демократія: українські реалії” є актуальною, ґрунтовною працею. Та все ж доречно висловити деякі побажання авторові. Так, доцільно було б підсилити соціокультурний аспект політичної участі, дати глибший порівняльний аналіз відмінностей у формах і мотивах політичної участі у регіонах України, приділити більше уваги практичній діяльності професійних спілок в перехідний період. Та, природно, вдосконаленню немає меж, а книга і без того покриває досить широке коло питань і є ґрунтовним дослідженням політичної участі громадян України в умовах демократичного транзиту.